

Jonathan Adams

Lessons in Contempt

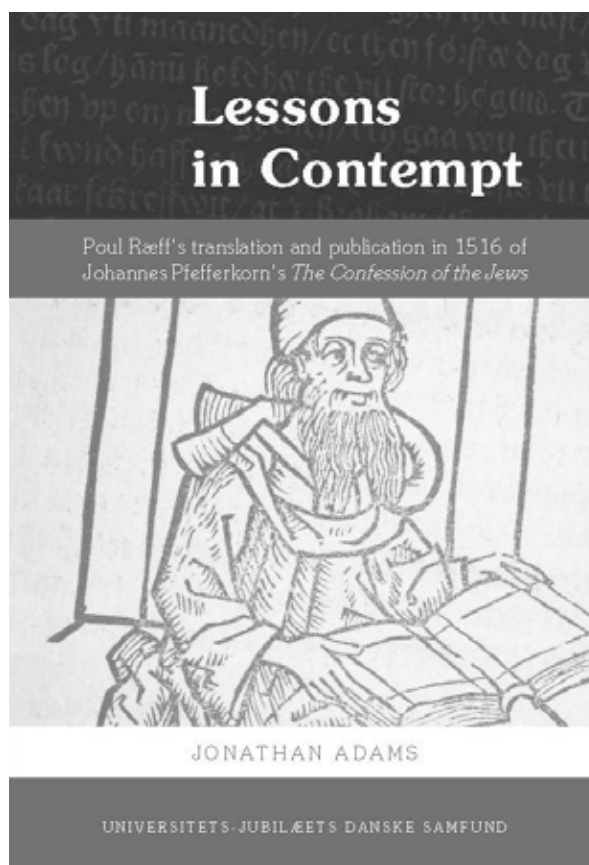
Poul Ræff's translation and publication in 1516
of Johannes Pfefferkorn's *The confession of the Jews*

University Press of Southern Denmark, 2013

Af Avner Shamir

Johannes Pfefferkorn var lidt af et paradoks. Født jøde dedikerede han sit liv til kampen mod jødedom og jøderne. En tydeligvis ulærd og delvis uvidende mand, der forårsagede en voldsom polemik blandt de ledende intellektuelle i 1500-tallets Europa. En ukendt og uerfaren forfatter, som med sine mange pamfletter og bøger blev en af de første, der effektivt udnyttede trykkunsten til at påvirke offentligheden. En polemiker, hvis talent var begrænset og hvis forestillinger var langt fra at være originale, men samtidig én af ophavsmændene til en ny genre inden for antijødisk propaganda. En ubetydelig mand, ikke mere end en frontfigur for andre kræfter, der alligevel med jævne mellemrum tiltrækker sig historikernes opmærksomhed.

Kort fortalt: I 1509 lykkedes det Johannes Pfefferkorn, en konvertit fra Mähren, at overtale kejser Maximilian I til at starte en konfiskationskampagne rettet mod jødernes postbibelske litteratur. I løbet af 1509-10 lykkedes det Pfefferkorn at konfiskere ca. 1.500 bøger i Frankfurt, Worms og andre små byer, men så gik kampagnen i stå. Politik og penge var med til at stoppe konfiskationen. I stedet for konfiskation inviterede kejseren nu fire universiteter og tre eksperter til at give deres mening til kende om jødernes bøger. De fleste anbefalede at konfiskere; de mente primært, at Talmud, men også

andre bøger, indeholdt kætteri og blasfemi. Men én mand var imod konfiskationen. Det var den berømte humanist og hebraist Johannes Reuchlin. Han mente, at bøgerne skulle bevares, ikke mindst

fordi de var værdifulde for de kristne. Da Pfefferkorn, som var fortørnet over konfiskationskampagnens fiasko, hørte, at Reuchlin anbefalede, at man lod jødernes bøger i fred, skrev han en bog, hvor han kritiserede Reuchlin (og jødernes bøger). Og så begyndte det, man i dag kender som Reuchlin-affæren: en voldsom international polemik blandt de lærde om Reuchlin og mere generelt om humanisternes virke – en polemik som kun marginalt handlede om jødisk litteratur og viden.

Pfefferkorn var ikke kun manden bag konfiskationsaffæren, han var også forfatteren til fire pamfletter (1507-09). I dem udviklede han både en omfattende kritik af det jødiske samfund og et reformprogram, som skulle få jøderne til at konvertere. Der er efterhånden en udbredt enighed blandt historikere om, at hans pamfletter er enormt vigtige. De anses som et vendepunkt i den antijødiske litteratur, og inden for de sidste år har forskningen igen vendt sig mod Pfefferkorn og Reuchlin-affæren. Der er kommet en ny monografi om Reuchlin og de jødiske bøger (*David Price, Johannes Reuchlin and the Campaign to Destroy Jewish Books*), et nyt fokus på Pfefferkorns etnografiske beskrivelser af jødedom (*Jaacov Deutsch, Judaism in Christian Eyes: Ethnographic Descriptions of Jews & Judaism in Early Modern Europe*), en oversættelse til engelsk af Pfefferkorns første pamflet (*Johannes Pfefferkorn, The Jews' Mirror*), og en ny analyse af konfiskationskampagnen (*Avner Shamir, Christian Conceptions of Jewish Books: The Pfefferkorn Affair*).

Og nu, med Jonathan Adams' bog, *Lessons in Contempt, Poul Ræff's translation and publication in 1516 of Johannes Pfefferkorn's The confession of the Jews*, har vi fået ét af de mest grundige og interessante bidrag til denne historiografiske tendens. Kernen i Adams' bog er en videnskabelig udgivelse af Poul Ræffs danske oversættelse af Johannes Pfefferkorns *Libellus de Judaica confessione* (i sig selv en oversættelse af Pfefferkorns *Ich heys eyn buchlijn der iuden beicht*, 1508). Pfefferkorns pamflet er sandsynligvis den første beskrivelse i tekst og bille-

der af jødernes nytårs- og *Yom Kippur*-ritualer, der var rettet mod et kristent publikum. I sin bog supplerer Jonathan Adams Ræffs oversættelse af Pfefferkorn med en historisk indføring i Pfefferkorns historie, en diskussion af Ræffs motiver, en sproglig analyse af Ræffs tekst, forklarende kommentarer til pamfletten, samt den originale latinske tekst og en oversættelse af Ræffs tekst til engelsk. Det er et imponerende stykke sproglig og historisk forskning. Og som om det ikke var nok, giver Adams også læseren en nuanceret gennemgang af referencer til og repræsentationer af jøderne i middelalderlige (mest religiøse) tekster på dansk. Adams viser, at selvom der ikke boede jøder i Danmark før 1600-tallet, så var forestillinger om jøderne, mere præcist om de bibelske jøder, udbredte.

Men hvorfor udgive (og oversætte) en tekst, hvis formål, ifølge Adams, var '*to inspire outright hatred and contempt*' (s. 118)? Svaret er, som Adams så passende skriver, at Pfefferkorns pamflet var '*something of an innovation within Christian anti-Jewish writing*' (s. 120). Pfefferkorn var en af dem '*who opened a new chapter in the history of anti-Jewish polemics*' (s. 118). Interessen for Pfefferkorns forfatterskab er således bundet sammen med det større spørgsmål om kontinuitet og brud i de kristnes forestillinger om jøder og jødedom. Og netop dette aspekt kalder på tre kommentarer.

a) Som Adams dokumenterer, var forestillinger om jøder i Danmark op til 1500-tallet altid konventionelle og næsten udelukkende negative. I overensstemmelse med det vi ved om den europæiske (mest tyske) middelalder, var *jøden* en metafor for ondskab, fjendskab og djævelskab, en stereotypi, en imaginær, mytologisk figur. Mest mærkbart er derfor alt dét, som ikke findes i de danske kilder. Adams understreger de *notable absences* (s. 85), altså de traditionelle og konventionelle forestillinger, som ikke fandtes i Danmark, såsom beskyldninger om ritualmord, hostieskænding og brøndforgiftning. Man kunne have tilføjet *Talmudjøden* (dvs. jøden som afviger fra den bibelske lov) og jøden som ågerkarl.

Baggrunden for dette fravær var naturligvis, at der ikke fandtes jøder i Danmark. Ikke desto mindre er fraværet betydningsfuldt. *Jøden* i danske tekster var en udvikling af den kristne læsning af *Det Nye Testamente* (en figur som Jeremy Cohens har kaldt *den hermeneutiske jøde*) snarere end en socioøkonomisk størrelse. Man er fristet til at sige, at de høj- og senmiddelalderlige forestillinger om jøder næsten ikke nåede til Danmark.

b) Men hvis Pfefferkorns pamflet var en ny begyndelse, så må Ræffs oversættelse have været en revolution i en dansk sammenhæng. I Danmark kendte man så lidt til den jødiske verden, og så kom Pfefferkorn (med hjælp fra Ræff) og 'afslørede', hvordan det egentlig var med jøderne og deres falske, absurde ritualer. Det unikke og fornyende ved Pfefferkorns forfatterskab var ikke kun, at han påstod, at samtidige jøders religion var kættersk, en menneskelig opfindelse, en absurditet, men også at han viste sine læsere, med detaljerede beskrivelser og med billeder, at det forholdt sig sådan. Pfefferkorns pamfletter, og mere generelt det historikere kalder *ethnographies of the Jews*, fornyede og intensiverede polemikken mod jøderne ved at afsløre jødernes religion, ceremonier, ritualer, bøger og sprog, og ved at vise, hvordan jøderne i virkeligheden skrev og talte om de kristne. Meget af det Pfefferkorn skrev, kunne findes i tidligere antijødiske skrifter. Men genren var ny: afslørende, beskrivende, 'objektiv'. Hovedbudskabet i disse etnografier var foragt (*Lessons in Contempt*, som Adams' titel foreslår), men det er alligevel på sin plads at overveje, om den etnografiske genre ikke også var med til at ændre synet på jøderne, og ikke kun intensiverede had og modstand. Kunne det tænkes, at beskrivelser af jødedom (som for det meste var præcise) også var med til at udbrede en mere reel opfattelse af jødernes liv? At etnografiske værker vakte nysgerrighed? At de afmystificerede tidligere forestillinger om jøderne? At etnografi i lighed med *kristen hebraisme* (kristen interesse for jødisk viden) var et komplekst fænomen, som ikke kan koges ned til et (fortsat) negativt syn på jøderne?

c) 1500-tallet var vidne til en ny antijødisk diskurs. Denne kan identificeres i den etnografiske genre, kristen hebraisme, og, ifølge Adams, i en slags *race theory* (s. 115) som knyttede den middelalderlige antijudaisme sammen med moderne antisemitisme. Johannes Reuchlin, Johannes Pfefferkorn, Martin Luther og andre udtrykte sig om jøderne på en sådan måde, at jødedom kunne forstås som en uforanderlig menneskelig karakteristisk, og ikke kun som en religion. Man troede ikke mere på, at det var muligt for jøderne at ændre sig. Selv efter dåben var den konverterede jøde stadig jøde. Foragt for konverterede jøder (mest tydeligt hos Erasmus) og pessimisme angående muligheden for at konvertere jøderne (mest tydeligt hos Luther) er uden tvivl markante kendetegn i polemikken mod jøderne i 1500-tallet. Men håb for, tro på og planer for konvertering af jøder var også typiske for tiden. Man skal huske, at selv for Martin Luther, måske netop for Martin Luther, og i modsætning til den moderne racistiske antisemitisme, var jøder, der virkelig konverterede, velkomne i det kristne samfund. Mere end så mange andre gav Luther udtryk for et uforsonligt had til jøder og jødedom, men hans syn på jøderne var delvis et resultat af, at jøderne ikke ville konvertere. Det skyldtes ikke, at han anså dem som af naturen uforanderlige.

Der var noget ambivalent ved 1500-tallets antijødiske diskurs. Der var noget ambivalent ved Pfefferkorns forhold til jøderne. Og det bedste, vi kan gøre for at forstå ham, er måske at læse hans pamfletter. Takket være Adams' bog er det nu muligt at læse Pfefferkorn på dansk og på engelsk (og på latin!).